

Hans Werkman

Een dagje naar huis

Mozaïek | Novelle

EEN DAGJE NAAR HUIS

HANS WERKMAN

Een dagje naar huis

Novelle

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship Council (FSC) draagt. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is het papier 100% chloor- en zwavelvrij gebleekt.

[ruimte voor FSC-logo]

Een dagje naar huis is een uitgave in samenwerking met BCB, ter gelegenheid van de Week van het Christelijke Boek 2013

Ontwerp omslag en binnenwerk: Geert de Koning
Foto omslag: Schoenmakersgereedschap ± 1920, v.l.n.r. randmes,
rollet, bollikker. Foto Geert de Koning

ISBN 978 90 239 9431 2

NUR 301

© 2013 Uitgeverij Mozaïek, Zoetermeer
Alle rechten voorbehouden

www.uitgeverijmozaiek.nl

*Zo zal het eindeloos zich hier herhalen,
liefelijkheid der huiselijke haard,
kinderen, zorgen, en de angst rondom.*

*En eindelijk met het vege lijf betalen
de koorts des levens en diep in de aarde
wachten en luisteren totdat Hij komt.*

Jan Willem Schulte Nordholt

Inhoud

1. Aankomst
2. De arm
3. Koffiedrinken
4. Houtgepend
5. Losse woorden
6. Een dicht huis
7. Hofnar
8. Middagmaal
9. De man in het raam
10. De woonkeuken
11. Het slaapkamertje
12. Een donkere tocht
13. De schoenen van Steenhuis
14. Oorlog
15. De Rupaxlaarzen
16. Afscheid

Aantekeningen

(I) Aankomst

Naast station Warffum stond bij een villa één volwassen boom in het gazon. Door het raam van de trein zag ik dat onder zijn doorzichtige kroon een grijs cirkelvlak van bladeren lag. Alsof de mist daar in schilfers was neergedaald vanuit de takken. Tussen het afgefallen blad keek een eenzaam Christusbeeld van grauwe steen recht voor zich uit. Een meter boven het gras hing een dunne grondnevel waardoor het beeld op onduidelijke benen stond.

Zojuist was de trein rakelings langs een donker, rechthoekig watertje gereden. Het was het onttakelde zwembad van het dorp, waar lang geleden de dichteres Ida Gerhardt haar baantjes trok wanneer ze hier op vakantie in pension was. Op de palen van de verdwenen vlonders zaten meeuwen, één per paal. Ze vlogen als een verschrikte wolk confetti weg toen de trein passeerde. Een waterrat bewoog zich voort in de punt van een rimpelende V, daar waar vroeger de poëzie in schoolslag door het kale zwembadje ploegde, 'op de ondertoon van plonzend water'.

Bij station Usquert remde de trein opnieuw af. Langzaam naderde de molen van het dorp het raadhuisje van Berlage. Nu schoof het kruis van de wieken achter het schoorsteenachtige torentje langs en één moment vormden ze samen een Andreaskruis. Ik dacht aan de harp van de blinde Bernlef die hier achthonderd jaar geleden had geklonken, aan de gedichten die hij erbij had gezongen en aan de vrome Liudger die hem hier had genezen. Eens had de inspiratie van geloof, woord, muziek en vorm deze grond aangeraakt.

Tot voorbij Uithuizen verbaasde ik me over de lichte okerkleur van de klei. Koud, maar klaar voor het winterkoren.

Bij de volgende halte stapte ik uit. Al meer dan tien jaar geleden was het oude stationsgebouw met zijn siermetselwerk en speklagen in puin gegooid. In de crèmege-sausde zijgevel hadden twee smalle romaanse ramen ge-staan. Daaronder had de lange naam van het dorp de hele breedte van de gevel gevuld met vijf kapitale lettergrepen van elk drie letters: Uithuizermeeden. Bijna alle stations-gebouwen aan het lijntje waren gesloopt, maar vooral hier miste ik die steile, blanke waterstaatsarchitectuur. Hoe vaak had ik niet in de hoge wachtkamer bij de kachel mijn handen gewarmd of buiten onder de dakgootluifel gepro-beerd te schuilen tegen de eeuwige wind. In het grind op het perron hadden de glimmende poken van de wissels gestaan waarmee de chef de treinenloop in de hand hield.

Het perron eindigde in die tijd bij een huisje met hou-ten frivolité langs de dakrand en twee groene deuren voor ‘Dames’ en ‘Heeren’. Tegenwoordig werd er gepist onder de telefoon in het moderne wachthok van glas. Ik zag een stel pubers op de leuning van de doorgekrakte banken zitten, hun voeten op de kapotte zitplaats. Eén gooide een ander een pakje shag toe. Het klapperen van de glazen deur in de koude wind sloeg me om de oren.

Het Dafje van mijn vader stond er al. Hij zat erin te wach-ten met een wit gezicht. Waarom had hij geen jas aange-trokken? Zijn smalle, koude vingers grepen om de muis van mijn warme hand. Hij startte omzichtig en rommelde lang met het pookje en het gaspedaal. Langzaam en door de voorruit turend reed mijn vader tussen de beide rijen platanen van de Stationsstraat door. Aan de voet van de stammen lagen afgebrokkelde plakken schors.

We naderden de kruising met de Hoofdstraat en ke-ken nu recht op de kleine schoenenwinkel waar sinds mijn heugenis de schoenmaker Job Schelhaas de hamer voerde. Mijn vader en hij waren goede collega’s. Hun

klantenkring had zich voor een deel op natuurlijke wijze uitgeselecteerd omdat mijn vader bij de vrijgemaakte kerk hoorde en Job bij de synodale. Maar persoonlijk zaten ze elkaar nooit dwars. Mijn vader was te opgewekt en Job te zwijgzaam om te willen concurreren. Zelfs toen mijn vader de leest aan de wilgen hing, was de aanloop bij Job nauwelijks toegenomen, omdat men kapotte schoenen tegenwoordig weggooid. Het huis van Job stond laag, naast de verhoogde spoorbaan. Je moest een trapje af om te kijken hoe de schoenen in de etalage geprijsd stonden, en dat was niet bevorderlijk geweest voor de groei van de winkel. Mijn vader sprak altijd in vrolijke Bijbeltaal over ‘mijn knecht Job die afdaalt naar Gaza’.

‘Mijn knecht Job daalt nog altijd af naar Gaza,’ zei hij. ‘Maar hij houdt binnenkort op met de zaak. Zie je dat rooie papier? Totale uitverkoop.’

‘Dat is dan de allerlaatste schoenmaker op het dorp,’ zei ik.

‘Toen je moeder en ik hier in ’31 kwamen, toen waren we met ons zevenen. En nu, dik vijftig jaar later...’

Aan het einde van de platanenboog die de Stationsstraat overhuidde, zette mijn vader de Daf voorzichtig tegen de haaiantanden en speurde de Hoofdstraat af op naderend gevaar.

‘Ik loop een enkele keer bij hem binnen om een kwart croupon leer van hem te kopen of om zijn naaimachine te gebruiken.’

‘Naaimachine? Is die van u dan kapot?’

‘Heb ik al weggedaan. Niet meer nodig voor dat handjevol losse klanten.’

Wat kon mijn vader vroeger triptrappend en ratelend het ijzeren voetje over het bovenleer van een rijlaars of over een zachte damestas laten happen, en dan opeens met een feilloze ruk de draad naar voren trekken en afknippen. Zelfs de arm van dominee Scheele was hem niet te veel geweest.

(2) Dè arm

Het jongetje liep zijn moeder na toen de winkelbel klingelde. Ze had snel haar schort afgegooid, in de spiegel gekeken en voor de klant een glimlach om haar mond te voorschijn gehaald.

Voor de toonbank met de potjes Tana stond de lange man met de korte vreemde naam. Het jongetje zag hem op zondag hoog boven zich op de preekstoel in de kerk. De ene arm van de man hing altijd stijf naast zijn jas. Als hij het trapje van de preekstoel beklom, opende hij met zijn rechterhand het deurtje daarboven, liep naar de kathedraker en trok een zwart boek onder zijn linkeroksel vandaan. Hij legde het voor zich neer, begon zacht te praten en hief daarbij zijn beide handen. Maar zijn linkerarm kwam lang niet hoog genoeg en dus gaf hij met zijn rechterhand een tik onder de stijve arm, en dan was naast zijn vlezen hand ook die vreemde zwarte hand naar de mensen geheven, maar altijd iets lager, en dan sprak hij die mysterieuze tekst uit 'van Hem die is en die was en die komen zal, en van de zeven Geesten die voor Zijnen troon zijn', woorden die een moment vreemd om het hoofd van het jongetje bleven hangen in een wolk van lichte angst, angst die meteen weer verdween omdat de stem van dominee Scheele bij de zegen altijd vriendelijk en veilig klonk.

Kortgeleden had het jongetje gezien hoe hij voor in de kerk reepjes zacht brood in stukken brak. Zijn vader had hem verteld dat bakker Weessies het in repen had voorgesneden. Aandachtig had hij toegekeken hoe dominee Scheele aan de avondmaalstafel het ene uiteinde van zo'n reep in de holte van zijn zwarte hand stak en er met zijn vlezen hand brokjes begon af te breken op een zilveren

bord. Het laatste stukje dat nog in de zwarte hand stak, legde hij aan de rand van de tafel terzijde. Thuis bij de zondagse soep zei zijn vader dat dominee Scheele een fijngevoelig mens was. Niemand hoefde bij het avondmaal een stukje brood te eten dat in de holte van die dode zwarte hand klem had gezeten. De kleine jongen wist niet wat 'fijngevoelig' betekende en daarom onthield hij het woord.

En nu was dominee Scheele in hun winkel verschenen.

'Ik had getelefoneerd,' zei hij zacht.

Zij knikte. 'Ik zal mijn man even roepen.'

'Jij bent Jopie, hè?' zei hij tegen het jongetje. 'Dat weet ik nog, ik heb jou gedoopt. Johannes.'

Vlug liep het jongetje achter zijn moeder aan, en ook volgde hij daarna de weg terug achter zijn vader, die haastig zijn blauwe schoenmakersschort had losgestrikt en in een geur van leer en lijm naar de winkel liep.

'Dag dominee.'

'Dag Van der Molen.'

Ze gaven elkaar een hand. Dat deed zijn vader bij geen enkele andere klant. Het was de goede hand.

'Komt u maar even hier,' zei zijn vader en hij liep naar het zijkamertje dat in de winkel uitkwam. Hij deed de deur dicht en aan de binnenkant draaide hij de sleutel om in het slot.

'Wat doen ze daar?' vroeg hij in de kamer aan zijn moeder.

Zij wees boven haar mollige elleboog de plek waar de arm van de dominee ophield. Daar zat de houten arm aan vast met leren bandjes en die gingen soms kapot en dan kwam dominee Scheele hiernaartoe, want zijn vader kon alles repareren wat van leer was. Zijn moeder wist niets uit te leggen over wat het jongetje nog verder over die arm vroeg, want ze had de dominee nog nooit in zijn blote arm gezien, en dat wilde ze ook niet, zei ze, dat hoorde niet.

Hij sloop terug naar het zijkamertje, hij wachtte tot de sleutel weer knarste en daar verscheen zijn vader in de deuropening met onder zijn arm de arm van dominee Scheele. De dominee zat op de divan en de jongen zag nog net een slappe jasmouw waar niets onder uit te voorschijn kwam, zelfs geen zwarte hand, daarmee was zijn vader immers op weg naar de schoenmakerij in het achterhuis. In zijn overgebleven ene hand hield de dominee een sleutel. Toen de jongen aan de binnenkant van het kamertje opnieuw het slot had horen knarsen, holde hij achter zijn vader aan naar de werkplaats.

Zijn vader had het schort alweer voor en zat achter de grote naaimachine tegen het achterraam. De arm van dominee Scheele was te lang en dus stootte zijn vader het raam open. De zwarte hand stak over de vensterbank heen en wees naar de velden met aardappelen en koeien. Terwijl zijn vader nieuwe leren bandjes aan de arm naaide, verscheen opeens het lachende hoofd van buurman Kooi voor het open raam. 'Zo,' zei hij, 'ik dacht al, je hebt dominee Scheele weer onder het naaimasjien.'

Toen alle bandjes er aangenaaid waren, bracht zijn vader de arm terug naar het kamertje en floot er een liedje bij. Hij tikte op de deur en riep: 'Dominee, arm is klaar.'

Weer hoorde de kleine jongen de sleutel in het slot omdraaien en ook nu mocht hij er niet bij zijn. Het herstel speelde zich verder buiten hem af, in het geheim. Maar het gebeurde wel, hij wachtte erop, en ja, eindelijk verscheen de complete dominee in de deuropening. Het paste allemaal weer, zijn vader had het mooi gefikst op de naaimachine.

Maar er was ook een bijkomend gevoel van teleurstelling in hem, omdat de linkerhand die uit de mouw stak nog steeds een gekromde zwarte hand was met vingers die voor altijd aan elkaar vastgelijmd leken, en geen vingers van beweeglijk roze vlees met rimpels en met nagels

om te knippen. Hij begreep al wel dat alleen God dat er weer van zou kunnen maken, en zijn vader was nu eenmaal God niet.

‘Dag Van der Molen. Dag Jopie.’

‘Dag dominee.’

(3) Koffiedrinken

Terwijl mijn vader zijn Dafje secuur tussen de dampalen door het erf van mijn zus Roelie en haar man op stuurde, dacht ik na over de wonderlijke filters van het geheugen. Misschien was dit mijn oudste herinnering, dat die man onthand in ons kamertje zat en dat zijn arm als een gehandschoende richtingwijzer door ons raam naar de aardappelakkers wees. Ik moest toen als kind van vier al iets gevoeld hebben van het mysterie van gebrek en herstel, ook al had mijn vaders reparatie niet voor een vlezen hand kunnen zorgen. De dingen gingen kapot, maar er was iets aan te doen.

‘Stap maar vast uit,’ zei hij. ‘Ik moet hem nog even in het goede spoor zetten.’

Ik zwaaide naar Roelie die lachend haar jongste kind omhoog tilde voor haar raam. Mijn zwager had, met het oog op de mantelzorg, naast hun eigen huis een klein huis voor mijn vader en moeder gebouwd. Via hun gezamenlijke achterhuis konden ze bij elkaar in- en uitlopen.

In het achterhuis stond wat er nog restte van mijn vaders nering: de uitpoetsmachine met de borstels en schuurkoppen, een doos veters, een stapeltje glazen potjes Tana schoenpoets, een klein ladesysteem waarin hij een voorraadje nieuwe zolen en hakken had opgeslagen, papieren zakken met de opdruk *Leren zolen gezonde zolen*, de schoenmakerstafel met daarop de goed gevulde spijkerbak en met hamers, messen, elzen, tangen, van elk nog maar twee. Ook de kleine leersnijmachine en de lijmpers had hij aangehouden.

‘Pa,’ zei de stem van mijn moeder achter mij.

Ik draaide me om.

‘O, ben jij het, jongen? Ik schenk de koffie in, hoor.’

Zes weken was ik hier niet geweest, en het was voor haar als één uur. Ik pakte haar hand, legde mijn arm om haar schouders en kustte haar naast haar mond. De pruik die haar dunne haar bedekte, kriebelde en de enkele harde haren van haarzelf op haar kin en keel prikten. Haar vel hing weer wat ruimer om haar heen. Zes weken was te lang. In de halve mouwen van haar jurk zag ik plooiën van huid.

Aan de kapstok hing een jas die ik niet kende, een dikke grijsgroene jas van goede kwaliteit. Was dat de nieuwe jas van mijn vader? Waarom had hij die laten hangen toen hij mij ging afhalen van het station?

Langzaam drentelde ik achter mijn trage moeder aan de kamer in.

‘Waar blijven de anderen nou?’ vroeg ze.

‘De anderen?’

‘De kinderen. Zijn er nog klanten in de werkplaats?’

‘De kinderen zijn naar school. Ik ben maar eens een dagje alleen gekomen. Als het mag.’

‘Maar jongen, je hoort toch hier?’

‘Natuurlijk. En hoe is het met pa? Hij ziet er wat bleek uit.’

Ze keek me doordringend aan met haar heel lichtblauwe ogen in haar oude gezicht en ze fluisterde me iets toe wat een ernstig geheim leek. ‘We hebben geen pa meer. Het is verkeerd gegaan in het ziekenhuis, de dokter had een borrel te veel op.’

Haar ogen stonden opeens vol tranen, nu ze als meisje van zestien weer in het arbeidershuisje in Zeerijp aan de bedstee stond, waar haar eigen vader lag te sterven na een mislukte blindedarmoperatie, en waar hij haar bij zich had geroepen voor een laatste gesprek.

Eindelijk kwam ook mijn vader de keuken binnen. Vanuit de kamer zag ik dat hij zich over het koffiezetapparaat boog.

‘Er is iets niet goed gegaan,’ zei hij.

Hij zag er verlegen uit met zijn gekromde rug, alsof hij het zelf verkeerd gedaan had. Ik liep naar hem toe.

‘Ze heeft het filterzakje met de prut van gisteren gebruikt, en ze heeft water opgegoten terwijl het deksel er nog op zat. Er zit ook appelmoes in.’

Hij haalde er een vinger doorheen en stak een gele klodder vol donkere puntjes omhoog. De koffiekkan en kopjes stonden in een lichtbruine waterplas op het aanrecht. Ik goot de schoteltjes leeg en nam de vaatdoek.

‘Haar hoofd weet niet meer wat haar handen doen,’ zei hij.

‘Hoeveel koffie moet er in de werkplaats zijn?’ vroeg mijn moeder vanuit de kamer.

‘We drinken hier gezellig met z’n drieën,’ zei ik.

‘Maar het kan zijn dat er weer een kerel onder de toonbank zit,’ zei ze angstig.

‘Er zit geen...’ begon mijn vader.

‘Wil je mij weer niet geloven?’

Ik schrok van haar nijdige toon. Zo had ze nooit tegen mijn vader gepraat en hij niet tegen haar. Ik kende geen zachtmoediger toon dan die van mijn ouders tegenover elkaar. Mijn vader antwoordde niet en liep langzaam en ongelukkig op zijn stoel af.

‘Ik ga wel even kijken,’ zei ik en ik opende de deur naar het achterhuis. ‘Niks te zien. En als er een kerel zat, kreeg hij een kopje koffie.’

‘Je bent me er een,’ zei ze, ‘maar jij weet nog niet dat we... Pa, heb je hem dat niet verteld?’

‘Ik heb geen geheimen,’ zei mijn vader. ‘Wat bedoel je?’

‘We zijn verhuisd,’ fluisterde ze angstig.

‘Waarheen dan?’ vroeg ik.

‘Je vergist je,’ zei mijn vader, ‘we zijn niet verhuisd.’

‘Ik ben toch niet gek. Je denkt zeker dat ik het altijd

verkeerd heb. We wonen nu onder de toren van Zeerijp.'

Buiten schommelde op de spoorbaan de Blauwe Engel met zijn rode voorhoofdsband voorbij.

'Kijk eens naar buiten, moeder,' zei ik. 'In Zeerijp rijdt toch geen trein? We zijn hier gewoon in ons eigen dorp in ons eigen huis.'

'Ze gaan de Blauwe Engel binnenkort geel schilderen,' zei mijn vader, maar het lukte hem niet de aandacht van mijn moeder af te leiden. Toch verdween de angst nu uit haar gezicht.

'Zullen we hier dan maar blijven?' zei ze. 't Is wel mooi wonen onder de toren. Is 't niet, pa? Dan moet jij het verder maar zeggen.'

Hij schoof een plak oudewijven klem tussen het oor van haar kopje en haar schoteltje.

'Je vertrouwt me toch nog wel?' lachte hij.

'Als je 't zó bekijkt,' zei ze. Ze glimlachte, nam haar koffie met koek van mijn vader aan. 'Snij er maar een plak oudewijven bij.'

Mijn vader deed zijn mond open, keek me aan en zweeg. Ze slurpte bij het drinken. Ze beet in de koek, ze zei: 'Dat heeft me wel eens minder gesmaakt.' Maar meteen keek ze me weer verdwaald aan en klaagde: 'Waar moeten wij nu straks heen? Het lijkt zo anders als je 't raam uitkijkt, het is net een andere taal zal ik maar zeggen, maar pa zegt dat het hetzelfde is.'

Ze was een poosje stil. Mijn vader inspecteerde zijn vingers. Toen zei ze zacht: 'Ik weet het niet, ik weet het niet meer, ik weet niet waar ik mezelf moet laten.'

Ik stond op om haar lege kopje uit haar hand op tafel terug te zetten. Haar vingers voelden koud. Door het zijraam achter haar zag ik de windwijzer op het dak van de buurman. Het was een zwarte haan, ongeveer zo'n haan als die op de potjes Tana schoensmeer stond afgebeeld, met wijde vleugels en open bek. Maar de Tanahaan, die

vroeger onze winkel zo druk bevolkt had, was altijd een vrolijke triomfkraaiër geweest. De haan op het dak draaide koud door alle windstreken heen en sperde zijn bek geluidloos schreeuwend wijd open.

Eens had mijn vader zelf zo'n haan gehad, bij de kippen in het gras achter de werkplaats, een beest van een haan. Op een keer had het monster mijn zusje dat in de box in het gras stond, aangevallen. Mijn vader had een van zijn hamers gegrepen en was door het open raam van de werkplaats naar buiten gesprongen. Als de haan na twee klappen niet krijsend in de zure kroon gevlucht was, zou hij hem hebben doodgeslagen. Nu dreigde er buiten opnieuw een haan, maar mijn vader had de kracht niet meer om een vinger tegen hem op te heffen. Het beest van het gevaar stond daarginds op het dak, een zwartgeverfde windwijzer die voortdurend op onveilig stond en door het raam naar mijn verbleekte vader en moeder loerde.

(4) Houtgepend

‘Waarom verkocht u vroeger alleen Tana en geen Erdal?’ vroeg ik. ‘Erdal was toch goedkoper?’

Mijn vader trok met zijn lippen alsof er aan mijn mond een bastaardvloek ontsnapt was. Mijn moeder, die zich langzaam in haar brede steunschoenen naar de keuken verplaatste met twee lege kopjes in haar handen, stond stil, draaide zich om en keek me ook al wat meewarig aan.

‘Erdal,’ zei ze misprijzend, alsof ze te slappe koffie proefde, ‘Erdal, dat kun je bij de kruidenier kopen, niet bij de...’

Ze zocht naar het juiste woord, mijn vader vond het voor haar.

‘Bij de kwaliteitsschoenhandel,’ zei hij.

‘Zo is het maar net,’ zei ze. ‘Dat jij dat niet weet, Joop. Pa, geef hem een paar potjes Tana, middelbruin en zwart.’

‘Tana en Erdal komen uit dezelfde fabriek,’ beweerde ik.

Maar nu het om de eer van de winkel ging, was ze weer even helemaal bij de pinken.

‘Daar weet ik niks van,’ zei ze strak. ‘Dat moet je mis hebben.’

‘Verkochten uw collega’s ook alleen maar Tana?’ vroeg ik aan mijn vader.

‘Bij de oude Aukema heb ik Erdal en Tana naast elkaar zien staan in het raam van de werkplaats. Die verkocht vanuit de vensterbank. Dat was een goed mannetje, maar hij paste niet genoeg op zijn kwaliteit. Toen ik in ’31 hier op het dorp kwam...’

Hij raakte nu op zijn praatstoel. Mijn moeder was met de kopjes in de keuken aangekomen. Door de deuropening heen hield hij haar waakzaam in het oog.

‘In ’31 had je hier zes schoenmakers, ik was de zevende, maar dat kon net, er was veel arbeidersvolk met zware landschoenen die veel te lijden hadden, en ik deed mijn best. Ik maakte toen ook nog nieuwe schoenen rondom de leest. Ik zal je straks de leest van je moeder laten zien, die heeft een brede, ongemakkelijke voet. In de eerste tijd van ons trouwen maakte ik ieder jaar een paar schoenen voor haar zoals Hanna ieder jaar een manteltje voor Samuel naaide. Later hoefde dat niet meer, toen kreeg je goede pasvormen van Jator en Forma Natura.’

Vanuit de keuken klonk harder dan normaal het rammelen van kopjes. Mijn vader kwam half overeind, maar ik was hem voor.

‘Vertrouw je ’t niet?’ zei mijn moeder. Ze roerde met de afwaskwast door de kopjes.

‘Daar kom ik niet voor,’ zei ik en ik dronk een slok water.

Zij hield op met borstelen, legde haar hand op mijn arm en zei met een lachje: ‘Weet je wat het is? Beter lopen... Jator kopen.’

‘Het gaat daarginds wel goed,’ zei ik tegen mijn vader. ‘Wat was er nou met de ouwe Aukema?’

‘We hadden onze zaak net geopend, het liep niet hard. Je moeder en ik stonden soms om de beurt op zolder op onze tenen door het dakraam de straat af te kijken of er nog geen klant kwam. Toen stapte er een boerenarbeider van de fiets, die bracht zijn landschoenen. Hij zei: “Schoenmaker, wil je hier wel even naar kijken?” Ik nam ze in mijn handen, zware jongens waren dat, met een paar lagen zoolleer, houtgepend. Ik keek naar de versleten loopzolen, ik voelde in de schoenen en toen gaf ik ze hem terug. Hij zei: “Ja maar, je moet ze repareren.” Ik zei: “Zeg dat dan.”’

Ik hoorde hem die kleine plagerige dialoog voeren. Dat deed hij alleen met iemand van wie hij aanvoelde dat die

ertegen kon. Daarmee had hij lachend klanten gewonnen. Toen hij de zaak tientallen jaren later verkocht, kwam een vrouw hem een bloeiende cactus brengen: 'Hier heb je je stekeltjes terug, schoenmaker.' Die cactus was er nog, die stond hier in de vensterbank en was flink gegroeid, maar hij had al een hele tijd niet gebloeid.

'Ik had mijn hand vanbinnen door die landschoenen laten gaan,' zei mijn vader, 'en mijn vingers hadden gevoeld dat bij een vorige reparatie in elke schoen de punt van een te lange rivet kromgeslagen was, pats plat in de binnenzool gehamerd.'

'Rivet? Wat is een rivet?'

'Weet je dat niet? Ben jij de zoon van een schoenmaker? Een rivet is een spijker met een lange geknipte kop. Je had acht soorten, tussen de acht en tweeëntwintig millimeter lang. Maar je mag zo'n zool helemaal niet met rivets repareren, dan maak je ze bij elke spijker eigenlijk een beetje lek. Je moet ze houtpennen.'

Ja, dat had ik hem vaak zien doen. Eén vak van de spijkerbak was altijd gevuld geweest met lichtgele houten dreveltjes, van die korte, dikke, vierkante, gespitste halve lucifers zonder kop. Langs de rand van de nieuwe zool had hij met de scherpe penbros een rij, soms twee rijen, kleine gaatjes geboord en die had hij elk door een enkele slag van zijn hamer gevuld met een houtpennetje, eerst met de vingers het gele houtje erin geplant en dan klap weg, zonder zich één keer op de vingernagels te slaan. Al heel gauw had hij een houtpenmachine aangeschaft, maar het handwerk had ik mooier gevonden, menselijk en vernuftig tegelijk, en vooral mysterieus omdat het boven mijn macht ging. Ik volgde de snelle behendigheid van zijn handen, ik observeerde verbaasd zijn vingervlugheid, een onbereikbare vaardigheid die ik wel zag maar niet doorgrondde.

'Droog houtgepend, zo hoort het,' zei mijn vader. 'Ik

hing die nieuwe klant niks aan z'n neus over de platgeslagen spijkerpunten in zijn schoenen, ik zei alleen dat ze de volgende dag klaar zouden zijn. De man zei: "Ik ben klant van Aukema, maar ik wil jou ook wel eens proberen. Aukema wordt oud, die houdt er een keer mee op." Daar zei ik natuurlijk niks op. Aukema had de vorige zool wel houtgepend, maar ik denk dat hij de houtpennen niet eerst op de kachel had gedroogd, of in de zon, hij had ze er te vochtig ingehamerd en dan krimpen ze bij het drogen en dan laat de zool los. Hij had die lange rivet er nog maar doorheen geslagen, uit voorzorg en gemakzucht, dwars door de zoollagen en de kurklaag heen tot de punt in de schoen uitkwam en die had hij toen binnen in de schoen op de ijzeren drievoet kromgeslagen tot een haak, dan zat de zool wel vast. Maar als je zo'n schoen later opnieuw moest verzolen, dan moest je eerst die rivet eruit slopen en dan verrotte je de hele schoen als je de oude zool er afscheurde, dan zat er een lek door alle lagen heen. Dus Aukema leverde geen vakwerk, die leverde lapwerk. Toen die klant zijn schoenen terug kwam halen, legde ik hem dat uit, van die kromme spijker, heel voorzichtig, want je moet je collega's niet openlijk bestrijden. Hij is blijven komen. Zo ging dat.'

Hij lachte vergenoegd. Het oude vak vrolijkte hem op, zijn wangen kleurden bij. Vanuit de keuken klonk de mompelende stem van mijn moeder, onverstaanbaar.

'Valt ze nog wel eens?' vroeg ik.

'Ze valt niet over de drempel, ze valt soms zomaar. De wijkzuster zegt dat er dan weer een stukje van haar hersenen afsterft. En na dat vallen laat ze de... is ze eerder nat.'

'Daar heeft u toch wel wat voor?'

'Een soort inlegluiers. Daar helpt Roelie altijd bij. Maar een enkele keer is ze natuurlijk wel eens het dorp in.'

Hij keek verlegen door het raam alsof hij de luiers zelf droeg en zich er te groot voor voelde. Wat was hij altijd

gesloten geweest over dit soort dingen en wat viel het me mee dat hij er nu toch over praatte.

‘Dat is dus ook wel eens behelpen,’ zei ik.

‘Ja. Wil je nog koffie?’

‘Blijf maar zitten, ik schenk wel in.’

In de keuken zag ik onze bijna overlopende kopjes koffie op de schoteltjes staan. In elk voetbad had mijn moeder een speculaasje en een paar haarspelden gelegd.

‘Eet maar lekker warm op,’ zei ze.

Ze streek even met haar vingertoppen over mijn wang en keek door me heen met ogen die ergens in een lege ruimte achter me tevergeefs herkenning zochten.

‘Het is toch wel goed, hè?’

‘Best, moeder, best.’

‘Dat is een hele zorg minder,’ zei ze bezorgd.

Ze pakte nu het derde kopje bij het oor, liet er uit de kraan water instromen en begon erin te roeren. Mijn vader kwam erop af.

‘Nee...’ zei hij.

‘Je weet het zeker weer beter,’ zei ze kribbig.

(5) Losse woorden

‘Grote plannen in het dorp,’ vertelde mijn vader.

Zijn gezicht was nog jong nu hij weer in zijn stoel zat met zijn tweede kop koffie warm in de hand.

‘Ze willen het Hotel Gemeentehuis afbreken en daar een nieuw modern winkelcentrum zetten.’

‘Hotel Gemeentehuis!’ riep ik verontwaardigd. ‘Met die mooie baksteenversieringen en witte speklagen, dat hoort op de lijst van jonge monumenten, dat is neorenaissancestijl.’

‘Dat zal wel,’ zei hij.

‘En het heeft een torentje, precies in de schuinte van de hoek met de Kerkstraat, daar staat “1912” op met van die hoge gegolfde cijfers.’

‘Ja, het is vijf jaar jonger dan ik.’

Gebouwen behoorden mensen te overleven. Als ze het Hotel Gemeentehuis nu al afbraken, dan zou het ook niet lang meer duren met mijn vader en moeder.

Mijn moeder was aan tafel gaan zitten en brokkelde mariabiscuitjes in een mok. Ze kauwde knarsend een stukje weg en zette toen de mok voor mij neer.

‘De melk is gauw warm,’ zei ze. ‘Pa, help me eens met die naald door de draad, die speld door de naald, die draad van de straat, ach, ik kan tegenwoordig toch zo slecht op mijn woorden komen.’

Ze had een veiligheidsspeld geopend en de punt door een van de ogen van een knoop gestoken. Nu duwde ze de punt naar beneden, en die liep steeds klem in de knoop. Mijn vader drukte zich met twee vlakke handen op de stoelleuning omhoog, maar ik wilde hem niet alweer zien lopen op zijn onveilig wordende parkinsonbenen. Mijn moeder knikte tevreden toen ik de veiligheidsspeld

in een kleinere knoop gestoken had en gesloten. Ze streelde het werkstuk en borg het weg in haar naaidoos.

‘Heb je al gehoord dat onze winkel verkocht is?’ vroeg mijn vader.

‘De winkel?’

Hij zei nog altijd ‘onze winkel’ als hij het had over het huis aan de Hoofdstraat waarin ik was opgegroeid, het huis met de drie delen: het achterhuis met de werkplaats waarin hij zolen uitstanste en aan de schuurmachine stond, het voorhuis met de winkel waar mijn moeder voor de klanten knielde om hun voeten met de haklepel in nieuwe schoenen te wringen, en daartussenin het middenhuis met de woonkeuken voor de weekdays en de kamer voor de zondag. De winkelbel had ervoor gezorgd dat er papiergeld in de kassa kwam, maar was ook een dwingeland geweest.

‘De meubelzaak ernaast heeft het huis gekocht, die wil uitbreiden.’

‘Dus de winkel gaat ook tegen de vlakte?’

‘Het huis staat al leeg. Die vent waaraan ik het verkocht heb toen, die is over de kop gegaan. Die paste hier niet. Die kocht nota bene een grote voorraad Ballyschoenen in. Dat is niks voor hier, daar bleef hij mee zitten. Voor een goeie Jator met pasvorm stuurde hij de klanten naar de stad. Ja, dan ga je wel kapot op een dorp. Toen de failliete voorraad uitverkocht werd, ben ik er nog heen gereden. Mijn opvolger was al weg, anders was ik niet gegaan, ik had geen zin hem nog eens tegen het lijf te lopen. Hij kende de mensen niet en hij deed er zijn best niet voor. Ik liep daar als een vreemde door de zaak. De mooiste leren laarzen voor acht gulden. Er was een ingehuurde verkoper en die zei tegen me dat er vroeger een goeie zaak in gezeten moest hebben. Toen heb ik gezegd wie ik was, en ik mocht mijn gang gaan in het huis. Ik ben er nog eens doorheen gelopen, maar ik kon geen kamer of keuken meer vinden,

de indeling was helemaal veranderd. Alleen boven leek het er nog op.'

Hij trok met korte rukken een rode zakdoek uit zijn broek en veegde zijn kin af tot aan zijn mondhoek waar een glanzend straaltje speeksel langzaam overboord liep. Wanneer was die parkinson toch begonnen? In dezelfde tijd dat mijn moeder steeds vaker de aardappelen liet aanbranden? Noch het een noch het ander had hij ooit uit zichzelf bij mij ter sprake gebracht. Alsof hij zich ervoor geschaamd had.

Opeens stond mijn zus in de kamer met haar jongste kind op de arm, een kraaiend duveltje, een en al oog in zijn hoofd. Mijn moeder staakte op slag het tasten in haar reservepruik die ze uit de slaapkamer had gehaald. Haar gezicht kreeg uitdrukking, haar ogen vonden houvast en liepen vol blijdschap. Ze ging zitten en kreeg het kind op schoot.

'Die oogjes, die oogjes,' zei ze opgetogen.

Toen Roelie met haar jongetje boodschappen was gaan doen, zei mijn moeder: 'Was dat die vrouw van hiernaast? Dat is een flinkerd, daar kunnen we gelukkig goed mee opschieten.'

Ze had haar reservepruik op de grond laten vallen. Die had ze al aangeschaft toen ze nog goed bij zinnen was. Op gezette tijden reed mijn vader met een van de twee pruiken naar de kapper om hem op te laten maken. Ik had hem wel eens zien wegrijden met naast hem op de passagiersstoel de doos met het haar van mijn moeder, maar zonder mijn moeder zelf. Het leek toen al of hij daarmee een voorschot op zijn toekomst nam. Haar geest ontsnapte hoe langer hoe meer aan haar lichaam, dat zelf ook steeds meer tekortschoot. Alleen haar stugge krullen konden nog worden hersteld.

Scheefgezakt zat ze in haar gemakkelijke rieten stoel

en ze keek me aan met vreemde ogen die de werkelijkheid niet meer konden inschatten. Ze kreunde een beetje en zei: ‘t Is hoog tijd om te eten. Zijn de aardappelen wel geschild?’

Mijn vader was even naar het achterhuis gegaan om wat te rommelen aan zijn werkplaatstafel. Ik hoorde het kloppen van een hamer op de ijzeren drievoet met leer ertussen. Vroeger had dat sterk en daadkrachtig geklonken. Nu was het een zachter en langzamer geluid.

‘Er wordt voor ons gezorgd,’ zei ik tegen mijn moeder.

‘Jij blijft toch ook wel eten, Simon? Of niet?’

‘Moeder,’ zei ik voorzichtig en ik streek met mijn wijsvinger over de dikke blauwe handaders waar haar bloed nog doorheen stroomde, ‘oom Simon is toch overleden?’

Ze keek me geschrokken aan. Ze had mij aangezien voor de jongere broer van mijn vader.

‘Nee toch, och ja, dat vergeet ik nou steeds. Ik vind het voor pa ook zo erg dat ik dat almaar vergeet. Maar dan zegt hij: “t Zou veel erger zijn als je helemaal niet over Simon praatte.” Zul je stil lopen op de trap? Opoe slaapt, ze heeft haar rust nodig.’

‘Goed,’ zei ik, hoewel er in hun huisje geen bovenslaapkamer was en haar moeder al meer dan twintig jaar bij de toren van Zeerijp onder groen gras lag.

Ik hurkte bij het dressoir, nam het schoolfotoboek van het dorp van mijn moeder uit een la en naast haar op mijn knieën bladerde ik erdoorheen. Het boek lag in haar schoot. Daar had je haar op het schoolfeest voor oudleerlingen, het was 1925, ze telde twintig jaar en droeg een witte jurk. Mijn vinger schoof langzaam langs de bewegingloze hoofden en zij zei de namen: ‘Wietske Bolt, die is er al niet meer. Jantje van Eerden, dat was er een van een tweeling, die ander is bij de geboorte overleden. Dat ben ik, ik had door de week mijn zondagse jurk aangeetrokken. Dat is meester Bovenhof, die heeft mij eens

een klap gegeven en ik had niets gedaan.'

Wat selecteerde haar bovenkamer negatief. Was ze de jarenlange vriendschap met Wietske Bolt vergeten? En als jongen had ik haar toch vaak zien praten met de oude, altijd vriendelijke meester Bovenhof die hier in het bejaardentehuis was komen wonen? Welke duivelse geest schudde de zeef onder haar schedeldak zodat vooral de kwade brokken achterbleven?

Ik legde de vinger bij de hoge letters op het schooldak, omrankt met vergeeld groen. 'Gode. De. Eer,' prevelde ze. Losse woorden lezen ging nog best.

'Pa, help mij es, de veters willen niet los.'
'Dat kun je anders best zelf.'
'Maar jij hebt ervoor geleerd,' zei ze slim.
Mijn vader lachte en gaf toe. 'Ik zal dan nog één keer voor je op de knieën gaan,' zei hij.
Terwijl hij haar veters lostrok, aaide zij over zijn dunne haar en gaf hem langzaam een kus op zijn kale kruin.

Dit gesprekje in *Een dagje naar huis* tekent de vertrouwelijkheid tussen een oude schoenmaker en zijn dementerende vrouw. Maar zij voelt zich ook vaak bang en onveilig. Hun volwassen zoon bezoekt hen en dit bezoek aan zijn ouderlijk huis roept herinneringen aan zijn jongenstijd in hem wakker. Hij beseft dat ook zijn jeugd balanceerde tussen onveilig en veilig. Hoort dat bij het menselijk bestaan? Of is er een mogelijkheid daaraan te ontstijgen?

Prachtige jeugdherinneringen van een Groningse schoenmakerszoon en een indringende novelle over de veiligheid en onveiligheid van het bestaan.

Hans Werkman (1939) publiceerde ruim vijftig boeken, waaronder de romans *De klokkepaardjes* en *Het hondje van Sollie* en de biografieën van de romanschrijver J.K. van Eerbeek en de dichter Willem de Mérode.

Brancheorganisatie voor het
Christelijke Boeken- en Muziekvak

uitgeverijmozaiek.nl

ISBN 978 90 239 9431 2 | NUR 301

9 789023 994312